

הקשקוש על הכיבוש

:: מיכה אשחר

אנחנו קוראים יותר ויותר מאמרים וכתבות בנושא 'הכיבוש'. יותר ויותר דוברים ופובליציסטים מאמצים את התואר 'כיבוש' לא רק כמונח המתאר מצב בחלקים של ארץ ישראל, אלא גם כהסבר לכל הרעות החולות הפוקדות את החברה הישראלית. אין להתעלם מהניוול ומההשחתה המאפיינים שליטה של עם אחד בעם אחר ללא מתן ביטוי לצרכים היומיומיים של בני האדם וללא מענה לשאיפות הלאומיות שלהם. אך יש להסתייג משימוש היתר ב'כיבוש' כהסבר לכל בעיה שהיא.

הדיבור החוזר ונשנה על ה'כיבוש', חל דוקא בעת בה מדינת ישראל מעדיפה, לכאורה, לסיים אותו, ולאחר שהיתה מוכנה לויתורים גדולים יותר מאי-פעם תמורת הכרזה על סיום הסכסוך. ייתכן כי הסיבה לכך נמצאת בהשקפת עולם הממזגת בתוכה את השקפות אנשי 'ברית שלום' עם אלו של הרוויזיוניסטים ומנבאת - נבואה המגשימה את עצמה - מזרח תיכון ישן המבוסס על מאזן אימה גרעיני בין ישראל לבין מדינות אחרות ועל מלחמות קצרות אחת לכמה שנים. לאמיתו של דבר, זו אימה ללא מאזן, כאשר הנשק להשמדה המונית (שבישראל נמנה שמעון פרס על אבותיו) מהווה האיום המשמעותי היחיד על קיומו של הבית השלישי.

כיבוש?

בעיה ראשונה נעוצה בתפקידו של מושג ה'זכות' בדיון פוליטי וחברתי: אין מחלוקת בדבר תפקידן החשוב של זכויות אדם בגיבוש מדיניות פוליטית. אבל קיים הבדל תהומי בין התחשבות בזכויות אדם כחלק מפיתרון בעיות חברתיות ופוליטיות, ובין כפייה, הר כניגית, של היבט הזכויות על כל פיתרון אפשרי מוצע. ערכים אנושיים באים לידי ביטויים המובהק דוקא במצב של קונפליקט. דירוג הערכים

במציאות ממשית מוליד פשרה, כואבת לעיתים, בין זכויות סותרות. במילים אחרות, הדבר מחייב הפרדה בין עצם קיומה של זכות מסוימת ובין אפשרות מימושה. ולשם המחשה: גם אם יש לי זכות למשוך מדי יום אלף שקלים מהכספומט, ברור שאם אעשה כן, אהיה בבעיה חמורה. באותה עמדה הרואה ב'כיבוש' חזות הכל קיים לעתים היגיון הפוך ועקום. לפי היגיון זה, אם בקונטקסט היסטורי נוכחי לא יוכל העם היהודי לממש זכותו על כל ארץ ישראל מבלי לגרום עוול משווע לעם אחר, הרי אין לו כלל זכות כזו. על פי אותו היגיון ברזל, ייתכן מצב של זכויות סותרות, ללא פתרון לכאורה. אותה עמדה איננה מוכנה להניח פיתרון שלא יעמוד במבחן משפטי, ולכן יש לקבוע את קיום הזכויות, או את אי-קיומן, כך שיעמדו באותו מבחן.

יש להצטער אם כך, שיהודים אינם מכירים בזכותם על ארץ ישראל. טענתי היא, שעם איננו יכול להיות 'כובש' במולדתו ההיסטורית. אין זה עומד בסתירה לקביעה, כי מימוש זכותם של יהודים על אותם חלקים של ארץ ישראל המאוכלסים בצפיפות בערבים, יהפוך בפועל את מדינת ישראל לדרום אפריקה הישנה, ולכן יש להימנע ממנו. מובן, כי הבחנות אלו, כשלעצמן, אינן המקור לחילוקי הדיעות עם מי שעושה שימוש חוזר ונשנה בביטוי 'כיבוש'. זאת אומרת - המחלוקת איננה סמנטית בלבד.

בעת הדיון בשאלת הפיתוח הכלכלי, ביקש מושל שכמ ליזום פרויקטים של תעסוקה ופרנסה. הוא נענה על ידי משה דיין במלים: "אל תהיה אמא פולניה שלהם".

מה הוא שטח כבוש? ולמה?

בציבוריות הישראלית משמשת המילה 'כיבוש' בדרך כלל כדי לתאר מעמד של שטח בו שולטת מדינת ישראל רק מאז 5 ביוני 1967. על פי הגדרות המשפט הבינלאומי, שטח כבוש הוא שטח שנתפס במלחמה. לאמיתו של דבר, מצבה המשפטית של מדינת ישראל הוא מיוחד במינו: תכנית החלוקה מנובמבר 1947 היא המסמך היחיד, התקף מבחינה בינלאומית, המקנה לישראל זכות בשטח ממש. שטחים שכבשה ישראל במלחמת העצמאות, שחורגים מהגבול שהוקצה לה בתכנית החלוקה (ובהם אשדוד, נהריה, ירושלים המערבית), הם 'שטחים כבושים' על פי הגדרה זו. למרות זאת המונח הרווח 'כיבוש' איננו מתייחס בדרך כלל לשטחים אלו.

השימוש הלא עקיב במילה 'כיבוש' מודגם היטב בפרשת חמת גדר: שטח זה תפסה בכוח סוריה, למרות היותה שטח ישראלי מפורז בהסכם שביתת הנשק מ-1949. עם זאת, במסמכים שונים היחס אליה הוא כאל 'שטח כבוש', משום-מה. קיימות גם דוגמאות נוספות.

בסיכומו של דבר, אם נהיה עקביים נאלץ להודות, כי סתירות אלו, או ההתעלמות ממשמעותה המקורית של המילה 'כיבוש' אינן אלא מניפולציה. מטרתה להביא לנסיגת ישראל משטחים מסויימים דווקא, ולא מאחרים, וללא קשר למשמעותו של המושג. מה יכולה להיות המוטיבציה לקו זה של הנמקה?

שתי גישות פוליטיות

בניגוד לאמונה רווחת, הפוליטיקה איננה מתנהלת בתוך גבולות קונצנזוס מהסוג של: "כולם מעוניינים בעצם באותו הדבר, ורק מתווכחים על הדרך". בתוך גבולות הקונצנזוס, ממילא אין צורך בפוליטיקה. לכן, כדי להבין את הפוליטיקה אין לבחון רק את הדומה בין אותן השקפות שונות, אלא גם - ואולי בעיקר - את הניגוד ביניהן. הפוליטיקה של הציונות אינה שונה מבחינה זו. **מכאן אפשר**

להבין מדוע הקיפאון המתמשך ביחסינו עם הפלשתינים איננו תוצאה של תכנית אחת, מכוונת ומחוכמת, אלא ביטוי של תיקו פוליטי בין שתי גישות הפוכות, שאין אפשרות טובה ליישב ביניהן: האחת, מורשת בן גוריון ו'בוטינסקי' (כן, כן...) הרואה במדינת ישראל מבצר בודה, שלוחה של עולם חיצוני (נוצרי או מערבי, אין זה משנה לצורך העניין) בין אויבים, "עם לבדד ישכון" הנסמך לבטחונו על 'נשק יום-הדין' ועל בריתות חיצוניות. השניה, מורשת תנועת העבודה והחזון ההרצליאני החותרים לשיתוף פעולה אזרחי, גבולות פתוחים וצדק סוציאלי לכל, ונשענים על גבולות שהם בני הגנה בנשק קונבנציונאלי.

אחד הצמתים ההיסטוריים שבו באו לידי ביטוי הניגודים בין שתי הגישות היה התקופה שמיד לאחר מלחמת ששת הימים: בעת הדיון בשאלת הפיתוח הכלכלי, ביקש מושל שכם לזווג פרויקטים של תעסוקה ופרנסה. הוא נענה על ידי משה דיין במלים: "אל תהיה אמא פולניה שלהם". את גישתו כלפי האוכלוסייה המקומית בשאלת מנהיגותה העתידית דיין סיכם במלים "שיתבשלו במיץ של עצמם". הנסיגה-מראש מן האפשרות לחולל שינוי חיובי במצב התושבים ובאינטגרציה שלהם בכלכלה ובפוליטיקה האזרחית, שיחקה לידיהם של אותם גורמים שלא היה להם שום עניין בשינוי כזה - ה"ברוך גולדשטיינים" הפלשתינים.

מגמת הקיפאון הכלכלי כאמצעי, ובו-בזמן כמטרה, נמשכה בימי ערפאת, אותו אדם שעליו נאמר: "הוא מחכה לפצצה האיראנית".

לעומתו, תכנית אלון הדגישה את האחריות של ישראל, ככוח הדומיננטי באזור, לעידוד צמיחתה של מנהיגות אחראית ולפיתוח כלכלי. פיתוח זה היה צריך, אליבא דאלון, להיות מבוסס על יצירת מקורות תעסוקה באותם שטחים, תוך התייחסות אליהם כאל יחידה המסוגלת לקיים את עצמה, ולא-דוקא על עבודה בישראל.

תפיסה זו עומדת בסתירה לתכנית "הפשרה הפונקציונלית" מבית מדרשם של דיין ופרס, שעליה חזר לא זמן שאל ילום: "במקום גירוש הערבים ובמקום פשרה טריטוריאלית ביהודה ושומרון, שמשמעותה האמיתית גירוש המתנחלים, אנחנו נציע פשרה פונקציונלית. יהודה ושומרון יישארו נטולי ריבונות, או בריבונות משותפת, ירדנית-ישראלית. היהודים המתגוררים שם יהיו אזרחים ישראלים ויצביעו לכנסת, והערבים יהיו אזרחים ירדנים ויצביעו לפרלמנט הירדני" (ציטוט מעיתון הארץ)

נשק גרעיני, בעודו יקר להחריד, איננו מייצג את רמת התפתחותה הכלכלית והחברתית של חברה, אלא מתקיים במנותק ממנה. לעומתו, נשק קונבנציונלי מחייב רמת השכלה גבוהה, תשתית מודרנית ותעשייה מפותחת, שלא ניתנים להשגה במשטר מפגר.

"במקום גירוש הערבים ובמקום פשרה טריטוריאלית ביהודה ושומרון, שמשמעותה האמיתית גירוש המתנחלים, אנחנו נציע פשרה פונקציונלית. יהודה ושומרון יישארו נטולי ריבונות, או בריבונות משותפת, ירדנית-ישראלית."

הצהרה הקרחון

בתחילת אפריל הודיע לנו שר האוצר במסיבת עיתונאים שמדינת ישראל תהיה אחת מעשרת המובילות בעולם בהכנסה לנפש. ועתה נשאל: איזה נפש? שר האוצר העלה על נס את הרפורמה במס ואת הקיצוץ בקצבאות ובמגזר הציבורי. ללא ספק - גם עליה אסטרונומית בשכרם של העשירים תעלה את ההכנסה לנפש

הקמת איזורי התעשייה 'ארז'
וברקן, למשל, מבוססת על
רעיון זה: הפלשתינים יעבדו
כשכירים זולים במפעלים
ישראליים, כי התשתיות
הפלשתיניות לא יציעו
תעסוקה.

התמוטטות החברה
הישראלית איננה רק המטרה
של התכנית הביטחונית
הגרעינית, היא גם האמצעי.
חברה שאין בה סולידריות
איננה מסוגלת לקיים גיוס
חובה, בוודאי לא צבא
מילואים גדול, החיוניים להגנה
קונבנציונלית.

ניתנים להשגה במשטר מפגה.
תפקידה של הנסיגה מטריטוריה הוא, לפי
הגירסה הגרעינית, לאלץ את ישראל לבחור
בגבול אשר ממילא אין דרך להגן עליו
בנשק קונבנציונלי – ולכן תמיד יהיה עליה
לפתוח במלחמת-מנע. כך ניתן להבין את
התפיסה, לפיה על ישראל להעביר מיד את
המלחמה לשטח האויב – היא מניחה מראש
כי אין לישראל שטח מספיק כדי לספוג מכה
קונבנציונלית מבלי לסכן את עצם קיומה. לפי
הגישה השנייה, לישראל יש, בנוסף ל'בטן רכה'
ברוח של כחמישה-עשר קילומטרים לאורך
החוף, גם רצועת רוחב לאורך בקעת הירדן.
רצועה זו מאפשרת לישראל להגיב במקרה של
תוקפנות צבאית כלפיה, במקום שתוקע כתוקפן
בכל מקרה של איום.

חזרה לציונות הרצליאנית

השגשוג הכלכלי ששרר בארץ בימי מלחמת
ההתשה מוכיח, כי אין זה בלתי אפשרי לנהל
מלחמה ולשחות בשמנת בו-זמנית. עובדה
היא (לצערנו), כי ניתן לקיים לאורך זמן
הצלחה כלכלית המבוססת על ניצולן ודיכוי
של אוכלוסיות שלמות. המשבר הכלכלי הנוכחי
(כמו בדרום אפריקה בסוף תקופת האפרטהייד)
הוא תוצאה של מדיניות כלכלית מכוונת, ולא
של 'משפט ההיסטוריה': ההיסטוריה איננה
מוכיחה "מהו הדבר הראוי לעשות".
לעתים נשאלת השאלה מהם הערכים שכוחם
יפה לתקופה היסטורית מסוימת, ואלו זקוקים
לעדכון. בירור מעין זה הוא חיוני לכל תנועה
חברתית, בוודאי לכל תנועה לאומית. הציונות
– אותו דגם שהצליח, לא הדגם של אחד-העם –
היא תנועה בעלת בסיס טריטוריאלי. קשה יהיה
לעדכן את הדגם הזה לכיוון א-טריטוריאלי ללא
הפיכת הציונות ל'אחד-העמית'. מגמה זו איננה
עולה בקנה אחד עם ציונות 'הרצליאנית'.

'סיום הכיבוש' מעביר את ישראל ואת שכנותיה
לפסים של חוסר יציבות קונבנציונלי, ולגירעון
שאינו בו יציבות. התמוטטות החברה הישראלית
איננה רק המטרה של התכנית הביטחונית
הגרעינית, היא גם האמצעי. חברה שאין בה
סולידריות איננה מסוגלת לקיים גיוס חובה,
בוודאי לא צבא מילואים גדול, החיוניים להגנה
קונבנציונלית.

ההיבט הכלכלי של 'סיום הכיבוש' איננו
סוציאלי. הוא משתלב היטב בתוכנית להחרבת
מדינת ישראל ולהקמה של מרכז הון פיננסי
תחתיה.

הקמת איזורי התעשייה 'ארז' ו'ברקן', למשל,
מבוססת על רעיון זה: הפלשתינים יעבדו
כשכירים זולים במפעלים ישראליים, כי
התשתיות הפלשתיניות לא יציעו תעסוקה.
החברה הפלשתינית תהווה שוק לסחורות
ישראליות, אבל לא תציע לישראל סחורות
כאלה בעצמה. הפרנסה הפלשתינית תתבסס על
יוממות.

על תכנית זו הגיב בשעתו בן אהרון במלים:
"המולדת שלהם תהיה האוטובוס".

השטחים והאטום

משמעות מרכזית תופס מושג הטריטוריה
בתכניות אלו. לא לחינם היה פרס תומך נלהב
של התנחלויות בגב ההר עוד בימי סבסטיה.
תפקידם של טריזים אלו בלב האוכלוסיה
הערבית הוא לטרפד כל אפשרות לחלוקה של
השטח ליחידות גיאוגרפיות וכלכליות ולמנוע
השגת הסכם המבוסס על עקרונות מנחים אלה.
לעומת זאת, תכנית אלון מבוססת על התיישבות
באיזורים שהיו למעשה ריקים, באופן שיאפשר
לקיים מידה מסוימת של אוטונומיה פלשתינית
בשטחים בעלי רציפות טריטוריאלי. בחינת
הטריטוריה מהווה מעין אבן-בוהן לסוג העתיד
שצופה תכנית פוליטית.

בן-גוריון ו'נערי"ו מצאו דרך להקים כור גרעיני
בדימונה (אם כור זה מייצר חשמל – אני לא
נהניתי ממנו). המשכה של אותה תפיסה מייחס
חשיבות עליונה למאזן אימה גרעיני, כלומר
למצב בו לא רק לישראל יש נשק גרעיני אלא
גם לאחד או יותר מאויביה. זו איננה המצאה
מופרכת ודמיונית של כתב אלמוני באתר
אינטרנט. זו תיוה מלומדת ומנומקת המושמעת
באורח סדיר על ידי פרופסורים ופרשנים, כמו
פרופ' עוזי אבן, איש מר"צ, וד"ר ראובן פדהצור
מ'הארץ'. האחרון אף ניבא בשעתו, כי הימצאות
נשק גרעיני בידי פקיסטן והודו תמנע מלחמות
ביניהן. תחזית זו התבררה מאז, לצערנו.

הוויכוח על התחמשות בנשק גרעיני התקיים
ומתקיים גם במדינות ערב, כגון מצרים ואיראן.
מתברר כי גם שם, הדוגלים בדגם מסורתי,
נצלני ומפגר (שלא לומר קלריקאלי) של
כלכלה וחברה, הם אותם הנזקקים לכינונה של
מדינה בעלת נשק גרעיני. זאת מכיוון שנשק
גרעיני, בעודו יקר להחרידה איננו מייצג את
רמת התפתחותה הכלכלית והחברתית של
חברה, אלא מתקיים במנותק ממנה. לעומתו,
נשק קונבנציונלי מחייב רמת השכלה גבוהה,
תשתית מודרנית ותעשייה מפותחת, שלא